

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

HOOFDPUNTEN UIT HET SLOT VAN HET BOEK JESAJA (slot)

3 Een volk badend in licht, een signaal voor de volken (Jesaja 60)

1. Ter inleiding

In ons eerste artikel van deze reeks informeerden we onze lezers over de werkcolleges Exegese van dit jaar die stimulerend hebben gewerkt; juist ook door de inbreng van de studenten. Zo maakte een van hen me attent op de vele punten van overeenkomst tussen hoofdstuk 49 en 60. Je kunt Jesaja 60 niet geïsoleerd lezen. Om in de termen van de kritiek te spreken: in Trito-Jesaja wordt doorlopend naar Deutero-Jesaja verwezen.¹ De eenheid van het boek – we zagen dat ook in het begin van het vorige artikel – wordt hiermee duidelijk gedemonstreerd. *Het boek!* Bij het ten gehore brengen, en ook bij de finale vormgeving, kunnen meerdere profeten-sprekers -schrijvers betrokken zijn geweest. Dat is voor ons niet meer na te gaan. Of heel moeilijk na te gaan. Maar het doet er niet toe. Niet de schrijver was geïnspireerd en dáárom al wat hij schreef. Maar het *boek* was – aan die of die schrijver(s) geïnspireerd. De Gereformeerde Dogmatiek verdedigt de *grafische* inspiratie, zoals Kuyper het *noemde*.² De lezer doet er goed aan bij het lezen Jesaja 49 bij de hand te hebben.

In de tweede plaats. W.A.M. Beuken schrijft in zijn uitleg: 'Er bestaat een groeiende overeenstemming dat de hoofdstukken 60, 61 en 62 in het geheel van TJ (= Trito-Jesaja) een hechte eenheid, ja het hart ervan vormen, en wel zo, dat cp. 60 en 62, die over Sion handelen, het middelste hoofdstuk, cp. 61, waarin een profetische figuur optreedt, *omsluiten*'.³ We bevinden ons hier dus op een top in het slot van het boek. Dat roept, als Beuken en anderen gelijk hebben, wel weer vragen op t.a.v. de hoofdstukken 63 t/m 66, aan de beschouwing waarvan wij ditmaal niet toekomen. Misschien bij een andere gelegenheid, D.V.

2. De dochter Sion; verlicht, wijd en zijde gezien en gezocht

In ons hoofdstuk wordt een *volk* aangesproken. Dat volk is verzinnebeeld als een *vrouw*. We kennen dat uit ons eigen spraakgebruik: Stedemaagd; Nederlandse maagd; Franse maagd enz. In het O.T. horen we herhaaldelijk van de jonkvrouw, de dochter Sion. Dank zij de vele vrouwelijke vormen, b.v. van het werkwoord, die het Bijbels He-

HOOFDARTIKEL
****Hoofdpunten uit het slot van
het boek Jesaja (slot)**

H.M. Ohrmann

UIT DE SCHRIFT
Goede oude tijd?
J. Schoemaker

KERKELEKLEVEN
**Derde Internationale Conferentie
van Gereformeerde Kerken I**
W.G. de Vries

OPMAAT
Het gezin 2000
H. Folkers

MISSIOLOGIE
Bruggen van begrip I
H. Venema

BOEKBESPREKING
**Marnix van St. Aldegonde
over de opvoeding van de jeugd**
H. Veldman

PERSSCHOUW
G.J. van Middelkoop

UIT DE KERKEN

breeuws rijk is, merken we dat de symboliek het hele hoofdstuk door wordt volgehouden. Tot het einde toe is de vrouw in beeld. De lezer zal zich herinneren dat dit in hoofdstuk 57 ook het geval was; daar ging het over een vrouw met een slechte reputatie; waarin Juda zich herkennen moest...

Het werkwoord, waarmee het hoofdstuk opent, staat in de gebiedende wijs: 'Sta op!' Hoe moeten we ons dat voorstellen? Als gericht tot een persoon, kunnen we ons iets dergelijks voorstellen als we denken aan vader of moeder, die 's morgens de kinderen wekken die naar school moeten en nog eens, als ze maar moeilijk uit hun bed kunnen komen. Of een vrouw haar man die op tijd op zijn werk moet zijn. Of een man zijn vrouw, maar meestal zullen onze vrouwen en moeders, van nature zorgzaam en actief hun man voor zijn...

In dit hoofdstuk richt zich een man tot zijn vrouw. Die man is JAHWE, God. En hij roept bij monde van zijn profeet, hij zij Jesaja of een van zijn discipelen. En de vrouw, dat weten we. Maar dan wijkt het persoonlijke, het symbool dus, voor het volk, de realiteit. Het gaat hier immers niet over de slaap die wij iedere nacht slapen, uitrustend van onze dagelijkse arbeid en beslommeringen. Het gaat hier niet over de wisseling van dag en nacht, zoals die ieder etmaal plaatsvindt, maar over de slaap van een volk, d.w.z. een fase in de geschiedenis van een volk. Er zijn van die tijden dat een volk er bij gaat liggen, oververmoeid, in Jes. 40 : 29 lezen we van **moeden** en machtelozen. Maar Juda heeft het er ook lelijk bij laten liggen; het er slecht afgebracht. Voor en tijdens de ballingschap. En erna. Een verleden van zonde en schuld komt weer boven. Die ongerechtigheid was geboet en dus de lijdenstijd volbracht. 'Troost, troost mijn volk!'¹⁴ Maar na de terugkeer in het beloofde land bleef de toestand, we

kunnen ook zeggen: de stemming, troosteloos. Juda had er zich bij neergelegd. Bij de puinhopen, met gras en groen overwoekerd.

Dan ineens klinkt de stem van de profeet: 'Opstaan!' 'Wat opstaan? 't Is toch nog donker?' Inderdaad is het in de wereld rondom haar heen nog donker. 'Duisternis bedekt de aarde en donkerheid de volken.' In haar binnenste is het echter ook nog donker. En daarom komt er een tweede bevel bij: 'word verlicht!' Want met haar, Juda, is het anders dan met al die volken rondom. 'Want uw licht komt en de heerlijkheid van de HERE gaat over u op.' 'Uw' en 'u'. De HERE maakt voor haar een uitzondering. Haar Maker is haar Man (54 : 5). Zij is zijn vrouw en Hij wil haar zo graag blij zien. En Hij gaat haar nu blij maken.

De dochter Sion krijgt een voorkeursbehandeling, zouden mensen zeggen. Bij (zondige, eenzijdige) mensen heeft dat vaak een ongunstige klank; b.v. ouders die van hun kinderen één verwennen. Niet alzo de HERE. Het hóórt zelfs bij Hem. Hij is de GOD die steeds zijn keuze maakt; verkiezend te werk gaat. Zo heeft Hij altijd gedaan; de eeuwen door. In die keuze toont Hij zijn trouw. Vandaag is het de dochter Sion, omdat het eeuwen terug háár vader Abraham was. Die ene man heeft Hij verkozen; geroepen uit Oer der Chaldeeën; eruit gehaald. Die ene man en zijn vrouw, te oud om kinderen te verwekken en te baren (en zo tot vruchteloosheid gedoemd), had Hij eruit gehaald en tot een familie, een geslacht, meer nog, een volk gemaakt. Toen sprak God in de gebiedende wijs: 'Ga uit uw land enz....' Het gebod ging vergezeld van grote beloften: 'Ik zal u tot een groot volk maken enz.' Daarmee zette de HERE dit mensenpaar op het spoor van het geloof, dat een bevel is om beloften te omhelzen. Een spoor van heil en zegen, met als spits: 'in u zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden'.

Toen Israël, Juda, in Babel zat, treurend en kwijnend, leek het er veel op of de HERE met zijn plan verder dan ooit van huis was. Uit Babel had Hij Abram weg-geroepen! En nu waren zijn kinderen daar terechtgekomen. Terug bij af. Alles leek overnieuw te moeten beginnen. Een armzalig hoopje wegkwijnend in Babylonische duisternis, dat was alles wat was gebleven van dat eens zo prachtige volk; treurend over vele doden en vermisten. En zie nu eens aan! Nog is het donker om haar heen. Maar volgens het bevel van haar Maker en haar Man zal zij, zijn geliefde, stralen in haar schoonheid als haar God haar overstraalt met zijn licht. Dan zal zij daar staan als een blikvangster voor het oog van de wereld: 'Volken zullen opgaan naar uw licht en koningen naar uw stralende opgang'.

Zij, de jonkvrouw, dochter Sion, kan haar ogen niet geloven. Ze wrijft zich de slaap uit de ogen. 'Toe', zegt de profeet, 'hef je ogen op. Kijk eens uit het raam. Zie eens wie daar allemaal aankomen!' Als het om een enkele vrouw en moeder ging was het mooi maar ook moeilijk: zoveel belangstelling. Prachtig. Maar hoe berg ik die mensen? Heb ik stoelen, plaats genoeg? En wat moet ik

KERNREDACTIE

DR. W.G. DE VRIES (eindred.). MIS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR.

MEDEDELDE

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RUITER, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VELING

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, DRS. J. ABOERSEMA, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24.8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t n.v., De Reformatie, Goes, Postbus 25.4460 AA Goes, Tel. (01100) 15591

ABONNEMENT

f 84,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar; studenten f 69,25 per jaar (binnenland). Buitenland f 143,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn.

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

ze voorzetten? Maar nu gaat het over een volk, Juda, **Israël**, dat door Jahwe in het leven is geroepen om door haar dienst vele volken te behouden. Kinderen van het licht zetten de lamp niet 'onder de korenmaat' (Matth. 5 : 15), maar op de standaard en zij schijnt voor allen... Juda, de kerk, is er om lichtstralen te laten schijnen in het duister. Dat zal zijn uitwerking niet missen: 'Zij allen verzamelen zich, komen tot u'. Aangetrokken door het licht dat haar van boven, van God geschonken is. Als de dochter Sion dan ziet, *wie* die volken met zich meebrengen, dan wordt het haar te machtig. Nee maar, **kijk** toch eens aan: dat zijn haar kinderen, lang vermist, vurig gezocht tot eindelijk de hoop was opgegeven. Ontvoerde of vermiste **kinderen**. Dat is niet zo ver van ons bed. Er gaat haast geen maand voorbij of je leest ervan in de krant: Kind vermist of gekidnap; ouders in grote spanning, dodelijk beangst voor een slechte afloop. Hoe vaak wordt de vrees bewaarheid en blijkt hun kind slachtoffer te zijn geworden van een **afschuwelijk misdrijf**: eerst misbruikt en dan vermoord. Of gegijzeld en niet dan voor een losgeld terug te **krijgen**. Wat ook een grote spanning betekent. De dochter Sion ziet in de lange optocht haar zoontjes, die al op eigen benen lopen, en dochtertjes, die nog moeten worden gedragen, door anderen meegenomen worden. Wat een geluk zo je vermiste **kinderen** terug te **krijgen** zonder er een exorbitant hoog losgeld voor te hoeven betalen. Anders dan bij de juist in het voorbeeld genoemde ouders zijn het niet alleen de bloedbanden die trekken, maar bovenal de beloftebanden. Het zijn kinderen van de belofte; van het verbond. Dan is Sion er dubbel blij mee, als ze die **weerkrijgt**. Het profetische woord zinspeelt op **Sions** moederlijke gevoelens: 'Dan zult gij het zien en stralen van vreugde, uw hart zal zich ontroerd verruimen'. In Jesaja 49 : 20 hoor je die kinderen praten. Het zijn er zoveel dat het in het ouderlijk huis te krap, te eng is: 'De plaats is mij te eng, maak mij ruimte, dat ik wonen kan'.

Maar, hoe moet het dan met al die volken die haar kinderen terugbrengen? Die kan ze niet bij de huisdeur met een 'dank je wel dat je zo vriendelijk was mijn kinderen terug te brengen', afschepen. Nee, die moeten ook onderdak hebben in huize Sion, de berg Sion, waar de **HERE** woont. Al die volken trekken naar Sion alsof dat het middelpunt der aarde was; en dat is het ook. Daar komen ze aan in bonte optocht. Wie zien wij daar?

Uit het oosten (zuiden, zouden wij vandaag zeggen) komen de Arabieren met hun karavanen. Wat is een Arabier zonder zijn kamelen en kameelhengsten? Maar, vraagt iemand, zal dat goed gaan? Accorderen die beiden met elkaar? Arabieren en Joden, dat is water en vuur! Ja, zo **kijken** wij er vandaag tegenaan en dan komen we er niet uit! We zullen deze relatie moeten bezien vanuit de Bijbelse optiek. Dan leert ons Genesis 25 dat Jood en Arabier nog familie van elkaar zijn. **Midian**, Efa en Sjeba zijn namen die we tegenkomen in het geslachtsregister van Abraham en zijn (tweede) vrouw **Ketoera**. En Kedar en Nebajot die horen ook tot de familie van Abraham; kleinkinderen via Israël. U vindt ze vermeld in de toledot van Ismaël. Nu

begrijpen we waarom die geslachtsregisters in het Oude Testament opgenomen zijn. We mogen ze bij onze geregelde Bijbellesing niet overslaan als voor ons van geen betekenis. De **HERE** die de man aan het hoofd van de **toledot** uitgekozen heeft, omdat Hij behagen in Hem had, spint in al die namen voort aan de draad die Hij eens heeft opgenomen. De zonen van **Ketoera** en zijn kleinkinderen via Ismaël blijven – hoeveel verbondsbrekers daar ook in hun midden zijn (trouwens was het bij Israël-Juda nu zoveel beter?) – door de **HERE** als Abrahamskinderen behandeld worden. Ze zullen hoe dan ook merken dat zij ooit eens zo'n man van naam als stamvader hebben gehad.⁵ Samenvattend willen we maar zeggen dat de kloof tussen de dagen der aartsvaders door meerdere bruggen wordt overspannen: Naast de Israël-brug is er een **Ketoera**-brug en een Ismaël-brug en een Moab-brug (Ruth) en misschien wel, zonder dat wij het kunnen aanwijzen: een Ezau-brug. En tenslotte is het de ene brug van Gods ontferming en trouw jegens die alle.

Tot zover het oosten. Zijn er ook mensen uit het westen? We lezen verder: 'Want op Mij zullen de kustlanden wachten; en de schepen van Tarsis zullen de eerste zijn om uw zonen van verre aan te brengen...' Let eens op dat verrukkelijke beeld van die duiven die aangevlogen komen naar hun til. Kustlanden zijn de landen en eilanden rond de Middellandse Zee. Zo komt ons eigen Europa in beeld. Dat daarheen helemaal Joden verstrooid zijn geeft ons te kennen met wat voor een kracht de slag van de ballingschap destijds is aangekomen! Het Joodse volk is uiteengespat in alle richtingen. En zo is ook toen reeds de boodschap van het heil tot onze voorvaders gekomen. De lezer begrijpt dat ook al zijn dit toen woorden geweest die gesproken werden op de tijd van denkelijk kort na de ballingschap, de profeet hier tegelijk vooruitziet naar een verder verschiet.

Dan hebben we nog niets gezegd van al dat zilver en goud en die schatten die deze volken meenemen. Moet dat? Ja, want de dochter Sion, de bruid van de **HERE**, mag er best mooi uitzien na een tijd in een oude plunje te hebben rondgelopen. En in verband hiermee wagen we het de vraag te stellen of de kerk van vandaag wel weet hoe ze zich voor het oog van de wereld presenteren moet; in kleding, verschijning, in haar hele optreden. Niet stijf of strak, dat mag best leuk en aantrekkelijk zijn, als maar merkbaar de adem van Gods Geest die alles weer mooi maakt, daarover gestreken is. Het belangrijkste is dat zij die uit Sjeba komen 'de roemrijke daden des **HEREN** blijde verkondigen' (vers 6) en dat die uit Tarsis 'hun zilver en goud mede voeren, ter ere van de naam des **HEREN**, uws Gods, voor de Heilige Israëls, omdat Hij u luister verleend heeft' (vers 9).

3. De dochter Sion wordt verhoogd en ziet de volken knielen aan haar voeten

Dit is nog maar het begin. De helft is ons nog niet aangezegd. Komen naar Sion is een ding. Wat ze er gaan doen, een ander ding. Maar is er in Sion dan iets te doen?

Jazeker. Toen ze teruggekeerd waren uit Babel grijsden in het land der vaderen de overwoekerde puinhopen hen aan. Om moedeloos te worden. En dat wérden de Judeeërs. Ze gingen bij de pakken neerzitten. Ze lieten de dingen op hun beloop. Een moedeloos volk.

Wat denkt de HERE daarvan? Juda's God toont begrip: 'In Mijn toorn heb Ik u geslagen'. Precies zoals in 57 : 17 horen we hier de HERE zelf spreken over zijn toorn en zijn sláán van het volk waarop Hij vertoornd, boos was. De ballingschap was op het volk neergekomen als een oorverdovende slag. Daar herstelt het volk zich niet zo spoedig van. De HERE was toornig en Hij wil dat ook wel woord hebben. De kerk, een goede kerk, weet toch dat haar God zich over haar zonde vreselijk vertoornt. Doch predikend de God van de toorn, geeft de profeet reliëf aan de boodschap van de God der genade: 'In Mijn welbehagen heb Ik mij over u ontfermd'.

Ten bewijze van die enorme omkeer, die wending in Sions lot, lezen we nu dat 'vreemdelingen uw muren zullen herbouwen, en hun koningen zullen u dienen'. Moet dat per se?? Om dat te billijken, dienen we te bedenken, dat de koningen en generaals van die vreemde volken voor de muren van Jeruzalem hun brallende redevoeringen hadden afgestoken. Wij wijzen hier nog eens nadrukkelijk op Jesaja 10 : 5-19; en 36 en 37. Het *boek* Jesaja vormt een hechte eenheid! Die vreemde vorsten zouden, als je ze zo hoorde, Jeruzalem dit en ze zouden haar dat. Er zou geen steen op de andere blijven.

Nu worden de rollen omgekeerd. Dáárom. Omdat het de HERE zo behaagt. We wijzen nog eens op Jes. 59 : 18-20 waar Hij zich overgaande tot de verlossing, als *God der vergelding* presenteert. Dus niet om Juda nu haar lusten te laten botvieren; een soort van bijltjesdag te laten houden om af te rekenen met haar beulen en kwelgeesten van voorheen. Dat is nooit goed voor Juda toen en voor de kerk van vandaag niet. Die weelde – wat we dan 'weelde' noemen, maar het niet is –, kan de kerk zich niet permitteren. De bedoeling is dat de inspanningen van die volken en hun koningen, die in de stroom worden meegevoerd, aan de gemeente des HEREN ten goede komen.⁶

Dat stelt natuurlijk die volken en hun koningen wel voor een duidelijke keus. Ze hadden licht in Sion gezien; een stad badend in licht! Dat licht is niet de charme van een aantal mensen die een goede show weten te maken. Het is het licht van het heil; van Gods genade en ontferming in Jezus Christus. Ten opzichte daarvan wordt nu de keuze: Dienen en behouden worden. Of: niet dienen; maar volk en koninkrijk die dat weigeren, die zullen zeker te gronde gaan. Niet Juda, maar de GOD van Juda, de Christus Gods maakt de dienst uit. Christus, gezeten aan Gods rechterhand. De Christus Gods is in een toekomstperspectief als dit duidelijk aanwezig. In dat verband doet zijn kerk er wél aan, zich het woord van haar Heiland te herinneren: De zachtmoedigen zullen het aardrijk beërven, Mattheüs 5 : 5. In een adem noemen we Mattheüs 5 : 10: 'Zalig de vervolgd en om der gerechtigheid wil, want hunner is het Koninkrijk der hemelen'. Het Juda van

de slothoofdstukken uit het boek Jesaja heeft er alles van geweten. Gelukkig, dat ze niet viel in de handen van mensen, beulen, folteraars alleen, die slaan en doorslaan; die beuken de kerk murw, maar van de Hemelse Vader, die kastijdt maar met mate. We wijzen nog maar weer eens naar het door ons n.a.v. Jes. 57 : 16 en 17 opgemerkte. Zie vorige artikel.

Als de beulen hun werk hebben gedaan en Jahwe een keer heeft teweeggebracht, dan zullen volgende generaties dat weer goed maken. 'De zonen uwer verdrukkers zullen deemoedig tot u komen, aan uw voeten zullen al uw versmaders zich neerwerpen.' Hoe bestaat, het? God beschikt het zo, dat Assyriërs en Babyloniërs en Egyptenaren, ruige klanten en hardhandige mannen zich neerbuigen aan de voeten van de dochter Sion. Dat zijn geen grove, harde voeten die trappen, maar tere, fijne voeten van het door haar Heer en God mooigemaakte en verfraaide Sion. De dochter Sion is mooi. Te mooi om te werken. Nu, daar heeft ze de vreemdelingen voor. Wat ons niet in conflict brengt met Jes. 58 : 12 dat 'de uwen' de overoude puinhopen zullen herbouwen. Daar wordt het ethos van de arbeid geproclameerd in een context die de sabbat niet verwaarloost of veronachtzaamt! Hier is het tekstverband meer dat van het ongelimiteerde genot (de verlustiging is in hoofdstuk 58 in de sabbat geconcentreerd).

Wie dan vragend opmerkt of de jonkvrouw Sion nu met alle geweld zo'n prominente plaats innemen moet; of dat wel goed voor haar is; of het haar niet naar het hoofd stijgt? Die willen we wijzen op wat anderen, ook haar God, haar eertijds had laten lijden en ondergaan. 'Terwijl gij eertijds verlaten waart en gehaat, zodat niemand door u heen trok, zal Ik u stellen tot een eeuwige praal, tot een vreugde van geslacht op geslacht.' Duidelijk stelt God tegenover *alle ellende* van voorheen alles wat daar ruimschoots tegen opweegt. HIJ geeft vergoeding.

Welbeschouwd zijn het niet de voeten van de vrouw om haarzelfs wil, waaraan de volken knielen, maar de HERE die verklaart: 'En de plaats van mijn voeten zal Ik heerlijk maken'.

Jeruzalem zal gelijken op een prachtige tuin waarin de heerlijkheid van de Libanon, cypres, plataan en denneboom tezamen verenigd zijn. Dat wil niet zeggen dat de nieuwe tempel uit dat hout is gebouwd. Alle hout is geen timmerhout. Neen, het gaat over Jeruzalem als stad, die is aangelegd als een park. We wijzen naar verwante voorstellingen in andere Bijbelboeken. Zacharia 2 : 4; Openbaring 21 en 22. De profeet grijpt hier vanuit de tijd waarin hij leefde en optrad vooruit naar een verre toekomst; ja naar het einde aller dingen. Zulke toekomstprophetieën rijzen altijd op uit actuele boodschappen met het oog op eigen tijd.

4. De dochter Sion wordt gerechtvaardigd en geniet grote vrede

Nog is het hoofdstuk niet ten einde. En er is al zoveel gezegd. Wanneer we de laatste verzen lezen en op ons laten

inwerken, zijn het vooral de woorden 'vrede' en 'gerechtigheid' die ons treffen en in onze geest blijven hangen. Waaraan ze zullen 'weten, dat IK, de HERE, uw Redder ben en Uw Verlosser, de Machtige Jacobs'. Niet dat wij al die pracht en weelde onderschatten; en die overvloed: 'melk der volken en koninklijke borsten', weer zo'n duidelijke herinnering aan hoofdstuk 49 : 23. Maar woorden als gerechtigheid en vrede betekenen dat al die schatten en weldaden **veilig** en **gewaarborgd** zijn.

Mensen, staatshoofden en prominenten kunnen over 'vrede' en 'gerechtigheid' oren. Als we het horen denken we bij onszelf: Wat komt ervan terecht? In Gods mond, zo weten en vertrouwen we, zijn het geen holle klanken. Israël had al een voorproefje daarvan gehad onder het bewind van Salomo, Sjelomo, de vorst van de vrede. Op den duur werden schaduwen zichtbaar bij deze grootste onder de koningen.

Nu wordt **Sjaloom** – Vrede – in persoon haar overheid en Sedaqa – Gerechtigheid – in persoon haar heerseres. Dat is **het einde** (denk aan de inzet van deze hoofdstukken; 56 : 1). Volgens ons moet dat – we merkten het al op in ons artikel over de beginverzen van Jes. 56 – op de Vrede vorst Jezus Christus zien, bij Wie de Vrede gewaarborgd is omdat Hij de Gerechtigheid in persoon is.

Om die reden zal Jeruzalem een veilige stad worden. 'Veilige stad!' Kom daar vandaag eens om. Denk eens aan onze grote steden: Amsterdam, Rotterdam of New York, Chicago, Los Angeles. Daar kun je overdag en zeker 's nachts niet veilig op straat. En wat kan de overheid van die steden daaraan doen?

In het Jeruzalem van de toekomst zal het anders zijn, dank zij de nieuwe overheid 'Vrede' en 'Gerechtigheid'. Dat de poorten bestendig open zouden staan, wisten we al uit vers 11. De continue aanvoer van het vermogen der volken moet steeds doorgang vinden. Dat gaat dag en nacht door. Dat was in vers 11 het motief. In vers 18 wordt die toezegging nog eens onderbouwd door de verzekering: 'Van geen geweld zal in uw land meer gehoord worden, van verwoesting noch verderf in uw gebied'. Muren en poorten zullen mooie namen dragen: 'Heil' en 'Lof'. 'Naam' betekent voor de oude Hebreeën veel meer dan voor ons. Als iets zo of zo heet, dan *is* het dat ook! Bovendien, als de poorten altijd open staan, kan men de muren wel vergeten. Die doen geen dienst meer. Ja, vraagt iemand bezorgd, maar hoe gaat dat 's nachts? De nacht was ook in het oude oosten de tijd van de werkers van het kwaad en allerlei gespuis. Wel, de nacht *in die zin* zal tot het verleden behoren. En zon en maan behoeven niet meer *in die zin* te functioneren. Ze hebben hun dienst gedaan. Ze zijn overbodig geworden.

Of er dan geen licht meer schijnt? Nee, het schijnt juist wel. 'Maar de HERE zal u tot een eeuwig licht zijn en uw God tot uw luister.' Als we het goed begrepen hebben, geloof ik niet dat wij ons tot kosmografische speculaties moeten laten verleiden met een beroep op deze en dergelijke teksten; over een kosmos waar zon en maan en mogelijk nog andere planeten volkomen zullen zijn verdwe-

nen. Zoiets lijkt ons een griezelige gevolgtrekking die niet door de **tendens** van dit hoofdstuk wordt gesteund. Waar de tekst, en de HERE, hier op doelt is de toestand van de nieuwe aarde en mensheid als leefwereld en samenlevingsverband van mensen. Het zal weer **goed** zijn op de nieuwe aarde. In die zin begrijpen we wat bedoeld is met: 'De HERE zal u tot een eeuwig licht zijn'. Daarbij sluit ook de sluitsteen in het betoog aan: 'Uw volk zal geheel uit rechtvaardigen bestaan'. Dat legt weer de link naar: 'Voor altoos zullen zij het land bezitten'. Vergeet niet dat dit gezegd is tot mensen die hun land zeventig jaren hadden moeten **missen**! In dat werk zijner handen zal Jahwe zich verlustigen, Hij die zo lang verdriet moest hebben over de treurige afloop – de ballingschap – van iets wat onder Mozes en Jozua zo mooi was begonnen.

'Rechtvaardigen.' Zijn die er? De Bijbel spreekt ervan al in de dagen van droefheid en rouw. De HERE weet wie het zijn. Hij verklaart rechtvaardig diegenen en die alleen die op de Gerechtigheid in persoon, Jezus Christus, vertrouwen; gewassen in zijn bloed, geheiligd en gereinigd door zijn Heilige Geest zullen zij eens baden in het licht. En stralen als de zon in het Koninkrijk huns **Vaders**.⁷ Sta op, Sion; wordt verlicht, jonkvrouw, dochter van Sion, want Uw licht komt en de heerlijkheid des HEREN gaat over u op.

H.M. Ohmann

¹ We noemen: 60 : 1 (49 : 6); 60 : 3 (49 : 18); 60 : 4 (49 : 18); 60 : 4 (49 : 17); 60 : 4 (49 : 22); 60 : 4-9 (49 : 12/3); 60 : 10 (49 : 13); 60 : 10 (49 : 16); 60 : 10, 11, 16 (49 : 22/3); 60 : 15 (49 : 21); 60 : 16 (49 : 23, 26); 60 : 22 (49 : 8).

² Vgl. H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek I* (vierde druk), 398v., 408v. A.G. Honig, *Handboek van de Geref. Dogmatiek*, 110/1.

³ W.A.M. Beuken, *Jesaja IIIa (POT)*, 157.

⁴ Jesaja 40 : 1 en 2.

⁵ Wij bedoelen hier iets anders/principieel aan het gebruik dat de Qor'aan van de naam van Abraham maakt.

⁶ Vgl. Openbaring 21 : 24. Zie ook K. Schilder, *Wat is de hemel?*, 290v.

⁷ Mattheüs 13 : 43.

GOEDE OUDE TIJD?

Zeg niet: Hoe komt het, dat de vroegere tijden beter waren dan deze? Want niet uit wijsheid zoudt gij aldus vragen.

Prediker 7 : 10

Een oude boer op het land en op de boerderij van zijn zoon. Toen hij te oud werd, heeft hij alles overgedragen aan zijn zoon. Hoewel hij geen verantwoordelijkheid meer draagt over het bedrijf, voelt hij zich er nog altijd bij betrokken.

De tijden veranderen. De zoon slaat andere wegen in met het bedrijf. De wetgeving wordt steeds strenger en ingewikkelder. Hij kan lang niet alles meer bijhouden.

Hij vraagt zich af: Hoe komt het toch, dat het vroeger beter was? Toen kon je nog met plezier boer zijn. De goede oude tijd van toen.

Of kijk eens om u heen naar de ontwikkelingen in de kerk. Ouderen wijzen op de ruimdenkendheid van de jeugd. 'Ze menen tegenwoordig, dat alles maar kan en mag. Als je ze vraagt, of de Here hun leven en denken wel goedkeurt, krijg je als antwoord: Dat moet toch kunnen?' De jeugd gaat niet vanzelfsprekend in dezelfde lijn verder als hun ouders.

Het resultaat? Toenemende verdeeldheid binnen de kerk. De een vindt dit, en de ander dat. Overeenstemming lijkt er niet gevonden te kunnen worden.

Velen vragen zich af: Hoe kan het toch, dat het vroeger beter was?

In de vraag klinkt door de heimwee naar de goede oude tijd. De tijd van de liefde voor de kerk. De tijd van de eenheid in het geloof en de eenheid in de kerk.

Een oude boer die de ontwikkelingen in de landbouw niet meer kan volgen. Ouderen in de kerk die de opvattingen en gedragingen van de jongeren niet kunnen begrijpen. Zijn het onvergeloofbare grootheden? Appels met peren vergelijken?

Het punt is: Hoe kijk je aan tegen het verleden? Was het toen zoveel beter dan nu?

Prediker zegt: 'Vraag niet of het vroeger beter was dan nu. Je zou die vraag niet uit wijsheid stellen.'

Is daarmee elke vraag naar vroeger veroordeeld? Mag je niet naar het verleden kijken, om de huidige tijd te beoordelen? De geschiedenis van Gods volk leert wel anders. De Here geeft zelf opdracht de jongere generatie Gods grote daden voor te houden. Het verleden móet doorver-

teld worden. De jongeren in de kerk moeten van de ouders leren, wat de Here heeft gedaan. De les van de geschiedenis is blijvend.

Prediker wijst er telkens weer op, dat er niets nieuws onder de zon is. Nieuwe dingen blijken bij nader inzien niet zo nieuw. Oude dingen komen in een nieuw jasje weer terug. De vroegere tijden waren niet altijd beter dan onze tijd.

Maar je kunt ook nog eens helemaal gelijk hebben. Er komt achteruitgang voor in de kerk. Gods volk leeft lang niet altijd zoals de Here dat wil. Lees de profeten van het O.T. er maar op na.

Waarom dan deze terechtwijzing?

Het hangt er maar van af, met welke instelling de vraag gesteld wordt. We leven in een gebroken wereld. Je kunt je voortdurend lopen ergeren (vs. 9). Ergeren over alles wat er mis is. Maar is dat wijs? Want goede en slechte tijden wisselen elkaar steeds af. In het persoonlijke leven. In de kerk. In de samenleving.

Geen mens kan zijn eigen tijd volledig overzien. Dat kan God alleen. God bepaalt de tijd waarin we leven. Hij heeft het leven van alle mensen in zijn hand. Hij heeft dat vastgelegd.

Wees goedsmoeds in tijd van voorspoed, maar denk op de kwade dag: ook deze heeft God gemaakt, evenzeer als die (vs. 14). Onze opvatting van 'de goede oude tijd' kan heel anders zijn dan die van de Here. Tegenovergesteld.

Liever geen gemopper over deze tijd. Laat het daar niet bij blijven. De hang naar vroeger kan heel verkeerd zijn. Stel liever de vraag: Wat wil de Here mij/ons leren in deze tijd.

J. Schoemaker

DERDE INTERNATIONALE CONFERENTIE VAN GEREFORMEERDE KERKEN I

Van 1 tot 10 september 1993 wordt in Zwolle de derde **Internationale Conferentie van Gereformeerde Kerken** gehouden, in het Engels: **The International Conference of Reformed Churches (ICRC)** geheten.

Meer dan dertig kerken uit ongeveer twintig landen hebben afgevaardigden gestuurd. Dit aantal is aanzienlijk meer dan op de tweede Conferentie van Gereformeerde Kerken in Langley, Canada, aanwezig waren. Daar waren ongeveer veertig afgevaardigden uit twintig kerken aanwezig. Nu zijn het meer dan vijftig. Deze groei moet worden verklaard uit de sterk toenemende kontakten tussen de gereformeerde kerken over de hele wereld. Ook is van betekenis de belangrijke functie van de Theologische Universiteit te Kampen bij de opleiding van ook buitenlandse theologen.

Agenda

Wanneer dit nummer van ons blad verschijnt is de conferentie al begonnen. Maar het heeft toch zin de agenda van de geplande vergaderingen door te geven voor wie nog een of meer samenkomsten wil meemaken.

Wel dient erop gewezen te worden dat de voertaal Engels is.

Het dagprogramma van de conferentie vertoont een vast patroon: 's avonds om 19.30 uur wordt een referaat gehouden en de volgende ochtend wordt dit referaat besproken. Deze onderdelen hebben een publiek karakter. 's Middags behandelen de deelnemers interne onderwerpen, waaronder verzoeken om lidmaatschap van de ICRC. Ook wordt een commissierapport besproken over de overeenkomsten en verschillen tussen enkele gereformeerde belijdenisgeschriften.

Alle vergaderingen vinden plaats in de Koningskerk, Landsheerlaan, te Zwolle-Zuid.

Voor ik iets meer ga schrijven over deze ICRC geef ik de agenda door.

Dinsdag 31 augustus

19.30 uur: Prayermeeting o.l.v. ds. O.J. Douma.

Woensdag 1 september

9.00 uur: Openingsvergadering.

19.30 uur: 'Gereformeerde zending' door drs. C.J. Haak, Kampen (in afwijking van de oorspronkelijke agenda ruilt hij met prof. Wilson).

Donderdag 2 september

9.00 uur: discussie over 'Gereformeerde zending'.

19.30 uur: 'Profetie vandaag' door prof. Wilson, Ierland.

Vrijdag 3 september

9.00 uur: discussie over 'Profetie vandaag'.

19.30 uur: 'Catechismusprediking' door prof. dr. N.H. Gootjes, Canada.

Maandag 6 september

9.00 uur: discussie over 'Catechismusprediking'.

19.30 uur: 'Recente kritiek op de Westminster Confessie' door ds. S.R. Ward, Australië.

Dinsdag 7 september

9.00 uur: discussie over 'Recente kritiek op de Westminster Confessie'.

19.30 uur: 'Heilshistorische prediking' door prof. drs. H.M. Ohmann, Kampen.

Woensdag 8 september

9.00 uur: discussie over 'Heilshistorische prediking'.

19.30 uur: 'Christologie en zending' door prof. A.I. Macleod, Schotland.

Donderdag 9 september

9.00 uur: discussie over 'Christologie en zending'.

19.30 uur: 'Tolerantie' door prof. J. Kamphuis, Kampen.

Vrijdag 10 september

9.00 uur: discussie over 'Tolerantie'.

11.00 uur: Sluiting van de conferentie.

Verder kan nog worden meegedeeld dat op 2 en 7 september een muzikale avond wordt georganiseerd en dat op zaterdag 4 september een zgn. Eveningsong plaatsvindt om 20.00 uur. Ook wordt er op 4 september een bezoek gebracht aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Op donderdag 9 september zullen de deelnemers aan de conferentie op het stadhuis ontvangen worden door burgemeester Hermans.

Dit zijn dan de gegevens over de huidige conferentie.

Het ontstaan van de ICRC

Het komt me goed voor enige achtergrond-informatie te geven over het ontstaan van de ICRC, juist ook om de huidige conferentie goed in beeld te krijgen.

Op de synode van Groningen-Zuid 1978 lag een verzoek van de Gereformeerde Kerken in Australië om een oecumenische synode te organiseren. Deze synode ging akkoord en verzocht de deputaten voor de betrekkingen met buitenlandse kerken (BBK) daarover de buitenlandse kerken te raadplegen. Aanvankelijk werd gedacht **aan** een Gereformeerde Internationale Synode. Maar dan rees de vraag, of een dergelijke internationale synode hetzelfde gezag zou moeten hebben als de nationale synoden. Over deze kwestie zou een lange gedachtenwisseling kunnen plaatsvinden, omdat aan de ene kant iemand als prof. H. Bouwman een internationale synode inderdaad als de bekroning van het gereformeerde stelsel van kerkrecht zag. Maar aan de andere kant was de Generale Synode van Amersfoort-1948 van oordeel dat een internationale synode niet in de kerkorde is geregeld.

Om een lange aanlooptijd te voorkomen stelden deputaten BBK aan de synode van Arnhem 1981 voor een constituerende vergadering bijeen te roepen onder de naam gereformeerde internationale conferentie. Opzettelijk werd de term 'conferentie' gekozen om de bespreking over de naam en het gezag van deze vergadering open te houden.

Deputaten wezen erop dat de tijd drong. Er waren immers verschillende kerken die door hun uittrekking uit de Gereformeerde Oecumenische Synode (GOS, later GOR) in een vacuüm terecht waren gekomen. Dit vanwege het dulden van de **schriftkritische** synodaal Gereformeerde Kerken **binnen** de GOS. Daarmee waren ze in één keer al hun buitenlandse kontakten kwijtgeraakt. Daarom verwachtten ze van de Gereformeerde Kerken die zich hadden vrijgemaakt het initiatief voor het beleggen van een **internationale** samenkomst.

Constituerende vergadering 1982

De synode van Arnhem 1981 besloot door middel van deputaten BBK, afgevaardigden van buitenlandse **zusterkerken** en van kerken met welke voorlopig kerkelijk contact wordt onderhouden, uit te nodigen tot een constituerende vergadering voor het samenroepen van een gereformeerde internationale conferentie. Ook besloot de synode op verzoek van de kerk te **Dalfsen** en van de classis Zwolle niet naar een internationale **synode** te streven, maar naar een meer vrijblijvende vorm van contact-oefening (*Acta*, art. 118).

Deze constituerende vergadering kwam bijeen op 26 oktober 1982 in de Refahja-kerk te Groningen-Zuid. Op deze vergadering waren 9 kerken vertegenwoordigd. Op de eerste vergadering werd als basis voor de constituerende vergadering aangenomen: De Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus, de Dordtse Leerregels en de Westminster Confessie.

In de vele gesprekken die werden gevoerd kwam met name de Westminster Confessie **aan** de orde. Prof. dr. L. Doekes, een van de referenten, sprak namelijk over 'Overeenkomsten en verschillen tussen de gereformeerde belijdenisgeschriften', waarbij hij zich afvroeg of sommi-

ge onderdelen van de Westminster Confessie wel voldoende op de Heilige **Schrift** gefundeerd zijn. Met name kwam daarbij **aan** de orde wat in deze confessie over de zichtbare en onzichtbare kerk wordt gezegd. De afgevaardigden uit Ierland en Schotland bleken moeite met deze **kritiek** te hebben, omdat de **indruk** werd gewekt 'dat hier slechts één confessie is, die bovendien wordt **gebruikt** als toetsing voor de schriftuurlijkheid van de andere gereformeerde confessies'. Aan deze moeiten werd zelfs een besloten zitting gewijd. Om duidelijk te maken dat de vergadering wel degelijk ook de Westminster Confessie wilde aanvaarden als gereformeerd belijdenisgeschrift werd besloten door opstaan daarmee instemming te betuigen. Dit gebeurde door allen, waarbij alleen de afgevaardigden van Zuid-Afrika zich onthielden, daar zij zich in generaal-synodaal verband nog niet met deze confessie hadden beziggehouden.

Toen de concept-statuten aan de orde kwamen stelde de betreffende commissie voor een bepaling toe te voegen dat niet elke deelnemende kerk elk onderdeel en elke uitspraak in de respectievelijke belijdenisgeschriften voor haar rekening hoeft te nemen. Hierop kwam evenwel **kritiek**, omdat dit een geweldige verzwakking van de aanvaarding van de confessies zou betekenen. Wie zou uitmaken 'welk onderdeel' en 'welke uitspraak' niet aanvaard werd? Vandaar dat tenslotte met algemene stemmen besloten werd deze nadere verklaring te laten vallen.

Ook de vraag, wat onder 'kerkelijke gemeenschap' valt te verstaan kwam aan de orde. En zo waren er meer zaken, die toch wel een illustratie zijn van het wat moeizame begin van de ICRC.

In *De Reformatie* van 6 november 1982 schreef prof. Douma: 'In Groningen is iets moois begonnen. We mogen vol verwachting uitzien naar het vervolg. De start was niet zonder moeite, maar het ijs is nu gebroken. God geve dat het nog zwakke bouwsel van de ICRC stevigheid mag ontvangen. Tot zegen voor al de kerken, die in de ICRC participeren en (naar we mogen hopen) nog zullen participeren'.

Inderdaad, het was een klein begin. Het blad *Kerknieuws* schreef toen: 'De ICRC: een bundeling van verdwijnende minderheden?' Buiten eigen land kreeg deze samenkomst geen aandacht en in eigen land weinig.

Groei

Maar er kwam steeds meer groei. En de derde Conferentie, die momenteel wordt gehouden, telt heel wat meer kerken dan de negen bij de start.

We hopen er nog op terug te komen. Maar we kunnen niet ontkennen dat ook nu de aantallen groter zijn geworden, het toch voor een groot deel gaat om kerken die slechts enkele honderden of enkele duizenden leden tellen. De Gereformeerde Kerken in Nederland zijn met haar meer dan honderdduizend leden de op één na grootste kerkengroep. Alleen de zusterkerken in Korea tellen meer leden: enkele honderdduizenden.

Ds. J. Klamer geeft in het zendingsblad *Tot aan de einden der aarde* van mei 1983 een duidelijk overzicht van de kerken die aan de ICRC deelnemen, belicht haar achtergronden en geeft ook het aantal van haar leden weer. Zeer de moeite van het bestuderen waard!

Inzake de positie van onze kerken in de ICRC schrijven deputaten BBK in hun rapport aan de synode van Leeuwarden 1990: 'We zullen ons vertrouwd moeten maken met het feit dat we binnen de ICRC de kerken zijn met het op één na grootste zielental. Alleen de Kosin-kerk (Korea) overtreft ons op dit punt. Men acht onze kerken tot meer stimulerende hulp in staat dan andere kerken, zowel materieel als immaterieel. Dat is een gegeven dat ons wel klein mag maken vanwege dankbaarheid, juist omdat het ook nog eens veelszins juist is. Vergelijkenderwijs mogen we zeggen dat God ons onverdiend veel heeft gegeven in ons historisch erfgoed en de vernieuwde bezinning daarop. Ook met de mogelijkheden op stoffelijk gebied heeft onze God ons bevoorrecht. Uiteraard brengt dat mee dat we onze verantwoordelijkheid moeten kennen en aanvaarden' (*Acta* bl. 450).

Constitutie en Reglement

Voor we nu een korte indruk geven van de eerste officiële conferentie in Schotland te Edinburgh 1985 en van de tweede in Canada te Langley 1989, willen we een paar centrale bepalingen uit *Constitutie en Reglement van de Internationale Conferentie van Gereformeerde Kerken* doorgeven.

Inzake de grondslag is vastgesteld: 'De grondslag van de Conferentie zal zijn: de Heilige Schrift van het Oude en het Nieuwe Testament, zoals beleden in de Drie Formulieren van Eenheid (de Nederlandse Geloofsbelijdenis, de Heidelbergse Catechismus en de Dordtse Leerregels) en in de Westminster Standards (de Westminster Geloofsbelijdenis, de Grote en Kleine Catechismi)'.

'Het doel van de Conferentie zal zijn:

1. de éénheid in geloof, die de lid-kerken in Christus hebben, tot uitdrukking te brengen en te bevorderen;
2. de nauwste kerkelijke gemeenschap tussen de lid-kerken te stimuleren;
3. samenwerking te stimuleren tussen de lid-kerken in de vervulling van de zendingstaak en andere opdrachten;
4. de gemeenschappelijke problemen en vraagstukken te bestuderen, waarmee de lid-kerken worden geconfronteerd en te streven naar het doen van aanbevelingen in deze;
5. een Gereformeerd getuigenis tot de wereld te doen uitgaan.'

Inzake het lidmaatschap is bepaald:

1. Als leden zullen worden toegelaten kerken die:
 - a. onderschrijven en trouw zijn aan de confessie in de grondslag vermeld;
 - b. overleggen
 - (I) hun belijdenisgeschriften;
 - (II) hun kerorde;

(III) hun ondertekeningsformulier;

(IV) hun nadere verklaringen (indien van toepassing);

c. door tweederde meerderheid van de lid-kerken worden aanvaard, waarbij elke lid-kerk één stem uitbrengt;

d. geen lid van de Wereldraad van Kerken zijn of van enige andere organisatie waarvan doelstellingen en praktijken in strijd met de grondslag zijn;

2. Uitsluiting van het lidmaatschap zal geschieden met tweederde meerderheid, wanneer de Conferentie van oordeel is dat leer of leven van de betreffende lid-kerk niet meer in overeenstemming is met de grondslag.'

Wat het gezag van de ICRC betreft is het volgende bepaald:

'De conclusies van de Conferentie zullen een adviserend karakter dragen.

Lid-kerken worden dringend verzocht de besluiten van de Conferentie te aanvaarden en worden aangeraden aan de realisering daarvan te werken.'

U kunt het geheel van *Constitutie en Reglement* vinden in de *Acta* van de synode van Heemse 1984-1985, deel I, bl. 334 e.v.

Doelstellingen gerealiseerd?

Gaan we nu na wat er in de afgelopen periode van de doelstellingen van de ICRC is gerealiseerd, dan moet helaas gezegd worden dat de oogst niet groot is.

Wel kan geconstateerd worden dat de ICRC steviger is geworden. Maar met name de discussies over de inhoud van de Westminster Confessie hebben vertragend en ook wel frustrerend gewerkt. In deze discussie was echter het gereformeerd karakter van de ICRC zelf nooit in geding. Integendeel, men zou het met prof. J. Kamphuis een *intern-gereformeerde* discussie kunnen noemen (*De Reformatie*, 19 oktober 1985). Een discussie die blijkbaar nog niet tot een door allen aanvaarde conclusie heeft geleid, getuige het referaat op deze derde conferentie van ds. Ward over 'Recente kritiek op de Westminster Geloofsbelijdenis'. Ik weet op dit moment uiteraard niet waar dit referaat op uitloopt, maar wat het spreken over zichtbare en onzichtbare kerk betreft is er de laatste jaren meer dan eens op gewezen dat dit niet moet worden gelezen tegen de achtergrond van Abraham Kuypers speculaties. Veel eer stak er ook een stuk troost in tegen het massieve zichtbare roomse instituut met haar pretenties. Troost in de zin van: de Here kent degenen die de Zijnen zijn. Maar daarover nu niet verder.

Conferentie te Edinburgh 1985

Verder kwam er niet veel concreets uit de vergadering te Edinburgh, die van 3 tot 11 september 1985 duurde. Op de synode van Heemse sprak ds. O.J. Douma al van tevoren zijn bezorgdheid erover uit dat de conferentie niet meer dan een zendingsconferentie dreigde te worden. Hij kreeg gelijk. Verder was hij van mening dat ook de naam

'conferentie' beneden de waardigheid is van een kerkelijke vergadering, die kerkelijke zaken op kerkelijke wijze dient te behandelen. In zekere zin viel prof. Kamphuis hem in *De Reformatie* van 19 oktober 1985 bij, toen hij wees op de algemene concilies van de eerste eeuwen en op de overtuiging van prof. H. Bouwman dat een Generale Synode, 'waarheen de kerken van ééne belijdenis – waar ter wereld ook – hare afgevaardigden hadden gezonden, het ideaal van de Gereformeerde Kerken is geweest'. Naar het oude spraakgebruik in het gereformeerde kerkrecht is een *nationale* synode geen *generale* synode. Daarvan is pas te spreken als *over de landsgrenzen heen* de kerken elkaar door middel van afgevaardigden ontmoeten. Denk aan de synode van Dordrecht 1618/1619. Ik wijs hierop tegen de achtergrond van *independentistische* geluiden bij allerlei kerken die in Amerika en Canada zich van de *Christian Reformed Churches* hebben losgemaakt. Ds. R. ter Beek schreef daarover een instructief artikel in het vorige nummer van ons blad. Misbruik van macht door synoden sluit goed gebruik niet uit. Ook niet op internationaal gebied. Eenzelfde zorg werd te Edinburgh ook vertolkt door prof. Donald Macleod: 'Blijven we een praatgezelschap of gaan we ons ook bezighouden met zaken die relevant zijn voor onszelf en anderen?' Negatief werd immers gereageerd op de vraag van de Schotse afgevaardigde: kunnen we ons werk als conferentie niet eens evalueren? Ook vond het voorstel van een afgevaardigde uit Korea om een getuigenis te laten uitgaan tegenover het herlevend heidendom een formele en negatieve ontvangst. Concreet werd er geen enkel getuigenis gegeven, wat toch een van de doelstellingen is. De klacht was dan ook dat er teveel theologische verhandelingen waren.

Conferentie te Langley 1989

Ook de tweede samenkomst van de ICRC te Langley vertoonde een soortgelijk beeld. Wel werden inzake de zending een aantal aanbevelingen gedaan en aanvaard, maar een concreet getuigenis ontbrak ook nu. Deze conferentie werd gehouden van 18-21 juni 1989.

In een 'nabetrachting' in *De Reformatie* van 9 september 1989 komt ds. O.J. Douma tot de conclusie: Er werd meer behandeld dan afgehandeld. Blijkbaar was de tijd nog steeds niet rijp om met uitspraken naar buiten te komen. Volgens ds. Douma is van de vijf doelstellingen van de ICRC – die we boven weergaven – er maar één enigszins tot haar recht gekomen, namelijk de derde: het stimuleren van de samenwerking in de zending. De andere vier hebben het niet gehaald. Er waren wel veel redevoeringen, maar conclusies werden niet vastgesteld. Alles bleef voor verantwoording van de sprekers.

Wel was er een concreet onderwerp, ingeleid door prof. Douma, over 'Apartheid'. Maar dit bleek een heet hangijzer te zijn. Was dit geen politieke zaak? En hoorde die wel thuis op een kerkelijke conferentie? Omdat aan deze kwestie ook ethische aspecten zijn werd het de referent

vergunnd zijn rede toch uit te spreken. En het werd zelfs naar buiten gebracht: referaat en bespreking werden gepubliceerd.

In dit verband merkt ds. Dourna op dat we intussen zitten met 'onze eigen apartheid' die niets met kleur- of cultuurverschillen te maken heeft: gescheiden avondmaalstafels. Dit probleem zal op de huidige conferentie concreet aan de orde worden gesteld. Een commissie zal deze derde conferentie moeten dienen met een rapport over wat een ware kerk is en welke consequenties dit heeft voor gezamenlijke avondmaalsviering enz. De praktijken in gereformeerde en presbyteriaanse kerken verschillen hier en daar. Daarover zal het gesprek vanuit de *gereformeerde* geloofsovertuiging nog voort moeten gaan, juist omdat men op dezelfde grondslag staat.

Bij de sluiting van de tweede conferentie zei de voorzitter dan ook: 'We hebben elkaar weer beter leren kennen en we hebben ons inzicht kunnen verdiepen. Maar we werden ook geconfronteerd met verschillen in houding en meningen. In ieder geval weten we, dat we elkaar nodig hebben. We hebben deze dagen veel van elkaar geleerd en moeten nog meer van elkaar leren'.

Ik spreek de wens uit dat deze derde conferentie daaraan dienstbaar mag zijn en dat er duidelijke vorderingen mogen komen op de weg van internationale vormgeving aan het geloof dat aan de heiligen is overgeleverd.

Er is een verrassende groei in deelname aan en belangstelling voor het werk van de ICRC. Klein begonnen, maar groter geworden in omvang en hopelijk ook in geestelijke kracht en slagvaardigheid.

Daar ik in Zwolle dicht bij het vuur zit, hoop ik nog gelegenheid te **krijgen** over deze derde ICRC verdere informatie te geven.

W.G. de Vries

HET GEZIN 2000

Ideologie gepasseerd door realiteit

Een gezin wordt doorgaans door drie elementen samengesteld: een man, een vrouw en kinderen. Er zijn mensen, die alleen van het woord 'gezin' al een vieze smaak in de mond krijgen. En dat wordt alleen maar erger als ze zich daarbij ook nog die nadere invulling te binnen brengen. Overigens vormen zulke mensen een minderheid in de samenleving. Een minderheid die bovendien steeds **sterkere** tegenspraak oproept. De waarde van het gewone gezin wordt vanuit diverse overtuigingen opnieuw benoemd, vaak omdat de wal het schip keert.

We kunnen dus rustig zeggen dat het gewone gezin niet weg te denken is uit de samenleving. Integendeel, het heeft de **kritiek** van de tachtiger jaren eigenlijk met glans doorstaan en begint daarom met vitaliteit aan een nieuw tijdperk.

Dat wil niet zeggen dat het gezin geen schade heeft opgelopen in de decennia, waarin de ideologie van de emancipatie en de individualisering sterk opgeld deden. Wanneer je als het hoogste ideaal de economische zelfstandigheid van de vrouw huldigt, moet je je niet verbazen dat huwelijken stuklopen en het opvoeden van kinderen onder spanning komt te staan.

Hoe begrijpelijk ook, toch is het te betreuren dat de huidige discussies over de rol van de diverse medespelers in de gezinssituatie met de hypotheek van dat ideologische verleden zijn belast.

Immers, wanneer in deze tijd gesproken wordt over de rol van man en vrouw in het gezin en in de maatschappij en over hun gezamenlijke verantwoordelijkheid tegenover de kinderen, dan spelen totaal andere factoren een rol.

De ideologie heeft namelijk plaats moeten maken voor de harde realiteit.

Wat is het geval?

In Nederland nemen te weinig mensen, die daartoe wel in staat zijn, deel aan het arbeidsproces. Met andere, economische woorden: te weinig mensen moeten de koek verdienen, die met teveel anderen moet worden gedeeld.

Dat lijkt een heel vreemde situatie als je bedenkt dat er nog zoveel werklozen zijn. Hoe vaak is niet gezegd: laten al die getrouwde vrouwen dan thuisblijven, zodat werklozen hun plaats kunnen innemen.

De praktijk blijkt echter anders te zijn. De werkloosheid is een ander probleem dan het ingewikkelde proces van de arbeidsproductiviteit. En mede omdat de samenleving vergrijsd, kan die productiviteit alleen maar stijgen als procentueel meer geschikte werkers aan het arbeidsproces deelnemen.

En het blijkt deze economische wet te zijn die, op weg

naar het jaar 2000, een klemmend beroep doet op gehuwde vrouwen om hun baan aan te houden of opnieuw op te nemen. En dat is de oorzaak van nieuwe bezinning op de plaats van het gezin in de samenleving en de rol die man, vrouw en kinderen daarin ten opzichte van elkaar hebben te spelen.

Daarvoor bestaat ook binnen gereformeerde kring belangstelling. Het GSEV heeft met de brochure 'De taken verdeeld' een flinke discussie losgemaakt, die een nieuw kristallisatiepunt heeft gekregen in de brochure 'Gezin 2000: dynamiek of dynamiet?'.

Opvallend in deze brochures is de zin voor realiteit: als gereformeerden staan we in een zich ontwikkelende samenleving. Op die ontwikkeling moeten we principieel inspelen, maar tegelijk moeten we ons bewust zijn dat we er ons niet aan kunnen onttrekken.

Gevolgen voor het gezin

Ik ben dankbaar voor de informatie, die we op deze wijze dank zij het GSEV ontvangen. Zo worden we ervoor behoed om, al te snel concluderend, grote, principieel klinkende betogen te houden over de secularisatie van het gereformeerde gezin. Waardoor vrouwen, die als gevolg van deze ontwikkelingen hun maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen, een schuldgevoel wordt aangepraat.

Natuurlijk kan er ideologie nawerken. Ook in de kerk zijn mensen niet ongevoelig voor het streven naar individualisering. En het materialisme kan je zo in de greep krijgen dat je een slaaf wordt van de zucht naar steeds maar meer. Alleen, wie vanuit deze, zondige motieven aan de slag gaat, heeft bij voorbaat zijn of haar zaak al bedorven. Terwijl materialistisch leven beslist niet afhankelijk hoeft te zijn van de vraag of je alleen of met z'n tweeën het gezinsinkomen verdient.

Wanneer we echter rekening moeten houden met het feit dat het een normaal verschijnsel gaat worden dat man en vrouw beiden werken, is het van groot belang de gevolgen daarvan voor het gezin door te denken.

In de eerste plaats denk ik daarbij aan de opvoeding van de kinderen.

Wij zijn gewend geraakt aan de situatie dat (grofweg) vader buitenshuis het gezinsinkomen verwerft en dat moeder binnenshuis de zorg voor het gezin op zich neemt. Dit houdt impliciet in dat moeder voor het leeuwendeel verantwoordelijk is voor de opvoeding van de kinderen.

Dit rolpatroon is deels gekunsteld en deels natuurlijk. Het natuurlijke aspect willen we graag behouden: moederliefde is nu eenmaal iets anders dan vaderzorg. Maar wat

het gevolg is van sociale of maatschappelijke omstandigheden mag natuurlijk ter discussie staan: vaders zijn bijvoorbeeld heel goed in staat een deel van de huishoudelijke taken te vervullen, niet het minst waar het de dagelijkse zorg voor de kinderen betreft.

Want er moet geen misverstand groeien: ook in een veranderende samenleving is het van levensbelang dat we de opvoeding van onze kinderen als een oudertaak van de eerste orde beschouwen. Dat betekent concreet dat er tijd en energie beschikbaar moet zijn om aandacht **aan** de kinderen te geven. Het is de taak van de politiek en van de sociale partners om daar goede regelingen voor te treffen. Waarbij het belang van het kind voorop staat. Als een baby de aandacht van moeder nodig heeft, moet de moeder beschikbaar zijn. Als kinderen opgroeien is er meer ruimte om als man en vrouw taken te verdelen. Maar een samenleving brengt zichzelf schade toe wanneer ze aan ouders de ruimte ontnemt om hun kinderen een 'warm en veilig nest' te bieden.

De plaats van de vrouw

Met name Schaeffer en Van der Stoep denken indringend door over de veranderende positie van de vrouw in dit proces. Hoe vreemd dat ook mag klinken: zij moet eigenlijk nog aan haar emancipatie beginnen. Dat wil zeggen: terwijl man en kind al aardig hun positie hebben gemarkeerd, zoekt de vrouw nog naar de plek waar ze naar haar aard en kunnen optimaal kan functioneren.

Van der Stoep legt er de nadruk op dat de vrouw, ook als ze meespeelt in deze ontwikkeling, wel vrouw blijft en moet blijven. De moderne emancipatie heeft teveel gezocht naar een vorm van gelijkberechtiging, waarbij de vrouw haar plaats moest bevechten in een **mannenmaatschappij**.

Als de maatschappij behoefte heeft aan de deelneming van vrouwen in het economische verkeer, dan zal ze zich zo moeten structureren dat vrouwen daarin naar hun eigen aard kunnen functioneren. ~~Pas~~ dan ben je op een succesvolle manier met emancipatie bezig.

Deze zelfde materie raakt Schaeffer aan. Hij stelt met nadruk dat we ook vanuit Gods Woord nog lang niet uitgedacht zijn over de plaats en functie van de vrouw in het gezin en de samenleving. Bijbelverklaarders in oudere en moderne tijd staan diametraal tegenover elkaar. Teveel heeft de traditie geheerst over de exegese of de maatschappelijke status quo het zicht op bijbelteksten bepaald. Schaeffer voert een pleidooi om ernst te maken met respect voor de vrouw. We hebben ons, **beïnvloed** door de wereldse emancipatie-beweging, ertoe laten verleiden vrouwen met wantrouwen tegemoet te treden, die naast hun huisgezin een taak buitenshuis hebben gezocht. Maar we vergeten dan gemakshalve dat ook zonder emancipatie-bewegingen de taak van de moderne huisvrouw sterk is gedevalueerd.

De modem geoutilleerde keuken, de huishoudelijke apparaten hebben het werk van de huisvrouw sterk **versimpeld**. De individualisering van de samenleving en de ver-

kleining van het **kindertal** veroorzaken een sterke isolering van de werkplek, terwijl het opleidingsniveau van de moderne huisvrouw meestal te vergelijken is met dat van haar man. Zodat haar taak voor minder zelfrespect en respect van anderen aanleiding geeft dan de taak van de vroegere huisvrouw. Daarom moet het ons niet verbazen dat vrouwen wegen zoeken om hun gaven en mogelijkheden buitenshuis tot ontplooiing te brengen.

Wanneer je als man die begeerte bespeurt bij je vrouw, behoort je daar, betoogt Schaeffer, met respect op in te gaan. Het is ontzettend belangrijk om haar recht te doen, naar haar te luisteren.

Waarom? Omdat het nog steeds **vanzelfsprekend** is voor een man om de zorg voor huis en kind bij de vrouw neer te leggen. Omdat het nog steeds vanzelfsprekend is dat vrouwen schuldgevoelens ontwikkelen, wanneer er gesuggereerd wordt dat zij man en **kinderen** tekort doen.

Schaeffer eindigt als volgt: 'We leven, vanuit christelijk gezichtspunt gezien, in een bijzondere **vrouw-onvriendelijke** tijd. Zowel de komst van de pil als de komst van de vrouw als rivaal op de arbeidsmarkt geven de man aanleiding om de vrouw met minder respect dan voor de oorlog tegemoet te treden. We moeten niet onderschatten welke gevoelens van onzekerheid en onveiligheid deze ontwikkeling geeft aan vrouwen die zich toch al voortdurend reukenschap moeten geven van hun veranderende positie. En ook daarom werkt het voortdurende gevecht tegen de emancipatie-ideologie averechts. We lopen kans dat we daarmee juist allerlei mannelijke frustraties of vrouwelijke behoefte tot aanpassing in de kaart spelen.

Kortom, wanneer we willen opkomen voor het gezin in de jaren 90 en verder, laten we dan de vrouw als mannen, als gemeenschap, tot bondgenoot maken. En haar het eerste woord geven in het veranderingsproces waarbij zij allereerst betrokken is.

De vrouw in de gemeente van Christus

Zelf heb ik, bij een andere gelegenheid, eens beweerd dat wij bij onze bezinning op het gezin, de gemeente en de samenleving in de eerste plaats hernieuwde aandacht moeten geven aan de positie die Jezus Christus **aan** de vrouw gegeven heeft. ~~Pas~~ daarna kunnen we eerlijk verder denken over het functioneren van het christelijke gezin in deze wereld.

Ik heb de indruk dat het GSEV met het oog op deze materie aan professor Van Bruggen heeft gevraagd een bijdrage te leveren voor de hier besproken GSEV-bundel.

Deze bijdrage kan in dit artikel niet meer besproken worden. Ze is trouwens van zodanige aard, dat ze aparte aandacht verdient.

Dat wil ik voor de volgende maand bewaren.

H. Folkers

In dit artikel is besproken: Drs. Jac. Schaeffer e.a., *Gezin 2000: Dynamiek of Dynamiet?*, GSEV-reeks 26, uitgegeven door De Vuurbaak. Prijs f 14,90.

BRUGGEN VAN BEGRIP I

Het belang van de culturele antropologie voor het zendingswerk

Dialog 1:

Hij: 'Dominee, ik moet mijn dochter uithuwelijken aan die vent. Maar dat wil ik helemaal niet. Het is een brutale vlerk. Hij durft me zomaar in een briefje om de hand van mijn dochter te vragen. Per brief nota bene. En wat nog veel belangrijker is: Het is een no-toire heiden. Wat moet dat ooit worden? Het kan niet. Maar (diepe zucht) ik zal wel moeten?'

Ik: 'Waarom zou jij dat moeten? Als jij het niet wilt, dan gebeurt het toch niet?'

Hij: 'Dominee, ik moet wel. Want ik ben boos op hem geworden, en ik heb hem uitgescholden voor het oog van iedereen.'

Ik: 'Dan kun je toch wel naar hem toegaan, en hem je excuses aanbieden? Zeggen, dat het je spijt dat je zo tegen hem tekeer gegaan bent, maar dat je hem je dochter echt niet kunt beloven.'

Hij: 'Dat kan niet, dominee. Ik ben immers boos geworden!'

Ik: 'Echt, ik zie dat niet.'

Dialog 2:

Ik: 'Jij bent de derde in een jaar tijd! De kerken raken zo alle evangelisten nog kwijt door zevende gebodskwesties. Kunnen jullie nu nooit eens een goed voorbeeld geven door in je huwelijk als christen te leven?'

Hij: 'Maar dominee, ik lééf toch voorbeeldig in mijn huwelijk? En ik heb mijn vrouw nog lief ook. Ik héb een goed huwelijk. Dat kun je van heel veel huwelijken niet zeggen. Dat je eens met een andere vrouw uitgaat, zo erg is dat toch niet? Ik neem die ander toch niet tot tweede vrouw? Dat zou inderdaad verkeerd zijn.'

Ik: 'Het is allemaal echtbreuk. Overspel. Zonde tegen het zevende gebod.'

Hij: 'Welnee, dominee. Niemand hier denkt daar zo over. Een uitstapje met een andere vrouw, dat komt toch overal voor? Goed, ik geef toe, dat het fout is. Het mag niet. Het is zonde. Ik heb er ook echt spijt van. Echt waar! Maar dit is toch geen echtbreuk? Als je eens zo zwak bent dat je met een andere vrouw fout gaat, dan maak je dat toch weer goed. Dan vraag je vergeving. En dan betaal je toch de boete, die men je oplegt. Dan is de zaak toch weer uit de wereld?'

Ik: 'Het is echtbreuk.'

Hij: 'Het spijt me, maar ik zie dat niet.'

Ik: (verzuchtend) 'Om de kerken niet te beroven van al haar evangelisten, zou je haast geneigd zijn het zevende gebod maar een poosje buiten werking te stellen.'

Wederzijds onbegrip

Twee dialogen die werkelijk ongeveer zó hebben plaatsgevonden. De erachter liggende gebeurtenissen zijn reëel, niet verzonnen.

Twee gesprekken tussen in cultureel opzicht zeer verschillende sprekers: Een Nederlandse zendingspredikant en een Kombai christen (dialog 1), resp. Wanggom evangelist (dialog 2)¹. Allen overtuigde christenen. Het wederzijdse onbegrip is merkbaar. De één begrijpt de ander niet. Beide dialogen eindigen onbevredigend met: Ik zie dat niet.

Twee duidelijke voorbeelden van *culture clash* (interculturele botsing) tussen twee culturen (de Nederlandse en die van de Kombai/Wanggom), zelfs tussen twee cultuurgroepen (wel aangeduid als 'het Westen' en 'het verre Oosten').

Dergelijke botsingen van onbegrip zijn het gevolg van o.a. het feit dat verschillende culturen er een heel verschillende morele standaard op na houden. Het Westen is sterk beïnvloed door het christendom, al wordt die invloed steeds geringer door aanpassing van de standaard aan de situatie. Door Bijbelgetrouwe christenen in het Westen² wordt seksuele immoraliteit als een zware zonde gezien. Een verhouding van een man met een andere vrouw dan zijn echtgenote, of geslachtsgemeenschap tussen ongetrouwden wordt zeer hoog opgenomen.³ Nu kan zoiets in de culturen van bv. Irian Jaya ook niet. Niet in de heidense cultuur, en zeker niet in de christelijk beïnvloede cultuur. Een praatje tussen een man en een vrouw, een jongen en een meisje op straat is vaak al taboe⁴, maar uit de behandeling van dergelijke vergrijpen is duidelijk dat deze ook door Irianese christenen heel anders worden gewaardeerd dan in het Westen. Westerse zendelingen nemen de 'culturele waarden', waarmee zijzelf zijn opgegroeid, mee naar hun werkterrein en leggen alle nadruk op 'gepast' seksueel gedrag. Met als gevolg wederzijds onbegrip: *Dialog 2*. In Zuid-Oost-Azië echter is het verliezen van kalmte, humeur, geduld een kardinale zonde. Iemand, die boos wordt, is de verliezer. De man die in geval van ruzie gaat staan schelden moet de ander schadeloos stellen door aan zijn eisen te voldoen. Voor een wes-

terling is het heel gewoon iemand rechtstreeks de waarheid te zeggen. Een oosterling doet het altijd via-via. Met weer als gevolg wederzijds onbegrip: *Dialog I*. Wat voor de één een futiliteit is, is voor de ander een zaak van levensbelang.

Het kan niet anders of bij interculturele ontmoetingen vinden botsingen plaats. Men begrijpt elkaar niet, ook al staat men op dezelfde basis van het geloof. De beide dialogen demonstreren dat. **Pijnlijk** wordt zichtbaar hoe moeilijk het is elkaar te begrijpen als christen. Om elkaar te verstaan vanuit de wil ieder in eigen cultuur de Bijbel te hanteren als norm voor een verantwoord christelijk leven. En elkaar zó te accepteren als mens, als christen.

Begrip voor elkaar opbrengen, het is bijna onmogelijk. Ga maar na bij Uzelf: Wat was Uw eerste reactie op de 'hij-stukjes' van de beide dialogen? Nogal duidelijk: 'Belachelijk! Je reinste dwaasheid! Dat hij dat toch niet begrijpt!' En nu: Wat zou **hún** reactie zijn op de 'ik-stukjes'? Dezelfde! Het zit bij de mens ingebakken: Begrip moet altijd van de ander komen. Want wat **wijzelf** doen en denken, dat is normaal. De denkwereld van de ander is altijd abnormaal. Dat vinden wij. Dat vinden zij.

Wederzijds begrip

In enkele artikelen wil ik Uw aandacht vragen voor het probleem van het wederzijdse onbegrip tussen mensen, speciaal christenen (broeders en zusters dus) van verschillende culturen. Ik wil proberen enkele bruggen te slaan naar wederzijds begrip: Bruggen van **begrip**.⁵ Mijn doelstelling is maar beperkt: Ik wil niet meer doen dan U **bewustmaken** van het probleem van de cultuurverschillen en Uw culturele blik wat verruimen. De kwestie kan ook niet anders dan heel summier en oppervlakkig behandeld worden, als we alleen al kijken naar de enorme stapel literatuur die erover verschenen is.⁶ Omdat het de wetenschap van de culturele antropologie is, die kwesties als deze bestudeert, heb ik als ondertitel genomen: Het belang van de culturele antropologie voor het zendingswerk. Wil zendingswerk onder volken ver weg en evangelisatie onder etnische groepen dichtbij kans van slagen hebben, dan zullen predikers en hoorders voor elkaar moeten openstaan en elkaar moeten begrijpen. Hetzelfde geldt voor zendende en ontvangende instanties.

In dit eerste artikel geef ik nog enkele voorbeelden van concrete gevallen van cultureel onbegrip. In de volgende artikelen ga ik eerst in op wat 'cultuur' is; dan komen zaken als cultuurverandering (bv. door christelijke **beïnvloeding**) en normering van cultuur aan de orde; daarna geef ik een aantal handreikingen (de bedoelde 'bruggen'); tenslotte bespreek ik nog een paar concrete gevallen (of behandel reeds genoemde voorbeelden).

Wie ben ik?

Westerlingen (Europeanen, Noord-Amerikanen) zijn in hun denken vaak analytisch en exclusief, terwijl mensen uit Azië en Afrika daartegenover juist synthetisch en inclusief denken. Wij, Nederlanders, zien de mens in

zijn/haar onderscheiden uitingen of functies. Die functies kunnen totaal niets met elkaar te maken hebben: Zodra een politiemann zijn uniform uittrekt, is hij geen politiemann meer, en kan **hij** ook geen verkeersovertreder bekeuren. Een man is voor zijn vrouw 'echtgenoot', voor zijn kinderen 'vader', voor de maatschappij 'politiemann' (of wat dan ook) en voor de kerkelijke gemeente 'ouderling'. Wanneer hij met zijn ambtsbroeder bij een gezin op huisbezoek komt, dan komt hij niet als vader en ook niet als politiemann. Evenzo is hij voor zijn vrouw man en geen vader, laat staan politiemann. Wij weten al die functies in een en dezelfde persoon niet slechts gemakkelijk te onderscheiden, maar zelfs streng te scheiden.

Zo kan het ook best gebeuren, dat iemand bv. minister van buitenlandse zaken is of deputaat BBK (Betrekkenden Buitenlandse Kerken) en in die functie een bespreking heeft met een afvaardiging uit het buitenland (andere cultuur!). Maar, omdat hij nog niet heeft overlegd met het gehele kabinet of het gehele deputaatschap, kan hij niet namens de ministerraad of het deputaatschap spreken, en spreekt dus 'op persoonlijke titel'. Hij heeft wel die bepaalde functie van minister of deputaat, maar voert die functie tijdelijk niet uit. De gesprekspartners mogen later niets uit zijn woorden concluderen, want hij sprak voor zichzelf. Heel gewoon, nietwaar? Kwestie van onderscheid tussen 'zakelijk' en 'privé', 'formeel' en 'informeel'.

Voor ons inderdaad heel normaal. Maar voor iemand uit Zaïre of Irian Jaya onbestaanbaar. Zij zien de mens in zijn totaliteit. De relatie docent – student houdt niet op bij de schooldeur, want het is tegelijk een vader – kind relatie. Best mogelijk dat de student 's avonds bij zijn leraar op de stoep staat om advies te vragen over zijn **huwelijksplannen**. Logisch in hun ogen. Een vrouw zal haar man die ouderling is rustig aanspreken als 'broeder ouderling', terwijl hij zich op zijn ouderlingschap zal beroepen bij de opvoeding van zijn kinderen. Niet voor niets wordt een dorpshef in de kerken op Inan Jaya liever niet tot ouderling verkozen en benoemd: Hij zou als ouderling tegelijk dorpshef zijn **en** zich in de kerkeraad ook als zodanig gedragen. Hij zou zelfs niet worden aangesproken (in kerkeraad en gemeente) als 'broeder ouderling' maar als 'broeder dorpshef', omdat deze titel in de maatschappelijke rangorde hoger is.⁷ Voor hen is een uitspraak als 'ik spreek nu op persoonlijke titel' niet te begrijpen. Er bestaat voor hen geen onderscheid tussen 'zakelijk' en 'persoonlijk'. Een deputaat die op persoonlijke titel spreekt? Wat is dat? Hij is toch deputaat? Nu dan!

Woord & daad

Datzelfde culturele verschil tussen exclusief en inclusief denken komen we ook tegen bij de bekende **zendingskwestie** van 'Woord & daad'. Wij weten keurig te onderscheiden (en blijkens de uitvoering ook scherp te scheiden) tussen prediking en barmhertigheidsverlening op het zendingsveld. De prediking gebeurt ambtelijk en georganiseerd, terwijl het **barmhertigheidswerk** voortkomt uit

particulier initiatief en spontaan gebeurt. De zendingsprediking wordt geregeld door een aantal zendende kerken; het barmhartigheidswerk wordt gedaan onder supervisie van de vereniging 'De Verre Naasten'.⁸ Op het zendingsveld wordt die scheiding door de zendingswerkers ook bewust gehandhaafd. De 'kerkelijk uitgezonden' en de 'DVN-ers' werken wel samen, maar uiteindelijk gaan beide partijen in beleidsvorming en -voering haar eigen gang. Nog afgezien van onze Bijbelse argumenten om het zó te doen en niet anders, in cultureel opzicht is een dergelijke manier van handelen voor ons heel normaal. Wij leven in een land waar verenigingen worden opgericht voor alle mogelijke en onmogelijke zaken met elk een eigen clubblad. Ons leven is opgesplitst in allerlei min of meer zelfstandige segmenten.

Culturen met een denkwereld die wordt getypeerd door inclusiviteit en synthese kijken vreemd aan tegen deze (onder)scheiding van 'Woord & daad'. Het leven is een eenheid, waarin het één niet los te maken is van het ander. Alles hangt met alles samen. En zeker als het gaat om 'leer' en 'leven'. Het is onmogelijk iets uit het geheel te lichten en een afzonderlijke plaats te geven. Wat de Woord & daad-kwestie betreft is dat in Irian ook duidelijk: GGRI en YAPPER⁹ zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden en worden geregeld door elkaar gehaald, zonder dat men de neiging heeft te corrigeren. Men komt rustig aan de deur bij de zendeling voor barmhartigheidszaken, en bij een DVN-er voor predikingsproblemen. Dat wordt uiteraard in de hand gewerkt door het bezien van de blanke vreemdelingen als één groep: De blanken. Het zijn echter niet alleen externe factoren, die de eenheid benadrukken, maar vooral de eigen culturele waarden. Vanuit hun stamgodsdienst bv. zien zij geen onderscheid tussen een 'geestelijke' en een 'dokter', een 'prediker' en een 'onderwijzer'.

Relaties

Door het overheersende individualisme zijn westerlingen vaak nogal los in hun relaties. Bovendien: Zaken gaan voor relaties. Wanneer het tussen ons en onze vrienden niet meer zo goed gaat, dan laten we die vriendschap gemakkelijk doodbloeden, en zoeken we andere vrienden. Wanneer een bedrijf zich laat vertegenwoordigen door een bepaalde ambtenaar, en deze wordt na een jaar vervangen door een ander, dan hebben we daar maar weinig moeite mee. Het enige waar we ons druk over maken is de continuïteit en de efficiëntie. De persoonlijke relatie speelt geen overwegende rol. Westerlingen zullen een nieuwe kennis ook niet eerst vragen naar zijn persoonlijke omstandigheden (huwelijk, gezin, familie), maar naar zijn baan en het merk van zijn auto.

In bv. Azië is dat heel anders. Daar is alles ondergeschikt aan persoonlijke relaties. Relaties gaan daar voor zaken. Of het nu gaat om het zakenleven of om kerkewerk. Om het verkrijgen van een visum, het plaatsen van een order¹⁰ of een tuchtprocedure. Hofstede geeft daarvan in zijn boek een karakteristiek voorbeeld: Een Zweeds be-

drijf krijgt van een Saoedi-Arabische firma een miljoenenorder. Deze order komt tot stand via een aantal bezoeken van een vertegenwoordiger van het Zweedse bedrijf. Die bezoeken nemen niet alleen veel tijd (meer dan twee jaar), maar leveren ook in zakelijk opzicht niets op. De gesprekken gaan namelijk meestal over koetjes en kalfjes. Men heeft in Zweden niet veel hoop, en is dan ook zeer verrast, wanneer toch de order komt. Als dank krijgt de vertegenwoordiger, die de zaak voor elkaar gekregen heeft, promotie aangeboden binnen het Zweedse bedrijf. Als gevolg hiervan wordt een vervanger benoemd voor het onderhouden van de contacten met de Arabische firma. Binnen korte tijd ontstaan er ernstige problemen. De Arabische firma dreigt het contract op te zeggen om een futiliteit. De oorspronkelijke zakenman wordt er op af gestuurd en de zaak is in een mum van tijd voor elkaar. Het Zweedse bedrijf is zo wijs de wijziging in vertegenwoordiging te herzien en terug te gaan naar de oorspronkelijke relatie.¹¹

Ook in het zendingswerk ontstaat gemakkelijk wederzijds onbegrip op het punt van de relaties. Westerse zendende instanties zijn geneigd de relatie zakelijk te bekijken. Wanneer uit financiële berekeningen blijkt, dat er een herindeling zou kunnen plaatsvinden op het thuisfront (de ene zendende kerk neemt het werk van de andere erbij, zodat die andere zich terug kan trekken om ander zendingswerk te gaan doen), dan doen we dat gewoon, want dat is efficiënt. Dat daarmee relaties worden vervangen of zelfs verbroken is voor ons van ondergeschikt belang. Anderen nemen het toch over? Je moet zakelijk zijn.

Naar Westerse maatstaven is dat waar. Maar hoe kijken de christenen op het zendingsveld in Azië of Afrika, die alle nadruk leggen op het persoonlijke van de relaties, daar tegen aan? Zij begrijpen dit niet: Wanneer een vriend of een broeder zich terugtrekt uit een relatie, dan moet er iets mis zijn. En als er niets is op het punt van die relatie, dan vallen al gauw woorden met een ondertoon van opstand als 'verraad' en 'in de steek gelaten' of met een ondertoon van rouw 'we worden als wezen achtergelaten'.

Deze voorbeelden laten zien dat er in de interculturele relaties, ook in zendingscontacten, bijna altijd wel sprake is van wederzijds onbegrip (totaal of op punten). Dit culturele onbegrip staat christelijke gemeenschap in de weg. Het is dan ook noodzakelijk bij alle partijen te werken aan het tegenovergestelde: Wederzijds cultureel begrip. Dan pas kan zendingswerk, in al haar facetten, de kloof overbruggen.¹²

H. Venema

Ds. H. Venema is in dienst van de zendende Gereformeerde Kerk van Groningen-Noord. Hij is ruim elf jaar werkzaam geweest als missionair predikant en theologisch docent bij de Gereja-Gereja Reformasi di Indonesia (Irian Jaya). Momenteel werkt hij in het literatuurproject LITINDO mee aan de productie van Gereformeerd theologisch studiemateriaal voor de predikantenopleidingen van de GGRI.

¹ *Kombai* en *Wanggom* zijn twee stammen in Zuid-Irian Jaya, Indonesia. Onder deze en andere stammen wordt al sinds de vijftiger jaren zendingswerk gedaan door de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Canadian Reformed Churches.

² In feite een subcultuur binnen de Westerse cultuur.

³ Denk aan de openbare schuldbelijdenis bij een gedwongen huwelijk, die tot voor kort in onze kerken nog plaatsvond.

⁴ Evenals het prijzen door een man van de kookkunst van de gastvrouw (niet zijn vrouw), en het aanbieden van eten door een vrouw aan een andere man dan haar echtgenoot (2 Koningen 4!; zie mijn artikel 'Een les exegese aan de STM' in *Tot aan de einden der aarde*, 15e jrg, no 4, juli/aug 1990, blz. 18-19). Dergelijke 'gebaren', die door westerlingen worden gezien als uitingen van hoffelijkheid en gastvrijheid, worden door anderen seksueel geïnterpreteerd.

⁵ Naar de Engelse term: *Bridges of understanding*.

⁶ Ik noem slechts drie van de door mij geraadpleegde boeken: Paul G. Hiebert, *Anthropological Insights for Missionaries*, Grand Rapids USA 1987; Geert Hofstede, *Allemaal andersdenkenden. Omgaan met cultuurverschillen*, Amsterdam 1991; Eugene A. Nida, *Customs and Cultures. Anthropology for Christian Missions*, Pasadena USA 1979⁴.

⁷ Eerlijk gezegd voor ons Nederlanders ook niet zo vreemd: Het is nog niet zo lang geleden dat 'arbeiders' niet werden geaccepteerd als ouderling. Zijn 'baas' of 'boer' bleef hem zien als 'broeder arbeider'.

⁸ Vgl. mijn recensie van het boekje van dr. L.J. Joosse e.a., *Leren hoe hij wand'len moet. Over woord en daad* in de zending in het Nederlands Dagblad van 27 febr. 1993 onder de titel *Woord en daad een eenheid? JalNee!*

⁹ GGRI: zusterkerken van onze Gereformeerde Kerken; YAPPER: zusterorganisatie van DVN.

¹⁰ Bv. een order uit *Indonesia* van een aantal Fokker vliegtuigen; zie Ned. Dagblad van 3 aug. 1993.

¹¹ Geert Hofstede, *a.w.*, blz. 68-69.

¹² Ik bedoel op dit moment met *overbrugging* niet meer dan een opstaan voor en aanvaarden van elkaar als *broeder/zuster* ondanks culturele verscheidenheid. Hiebert, *a.w.*, gaat veel verder en spreekt van 'incarnatie van de zending' en 'transculturele theologie'. Deze oplossingen van Hiebert vragen (en verdienen) een veel breder bespreking. Een begin daarmee is gemaakt door prof. dr. S. Griffioen in zijn opstel *Geen relativisme - geen universalisme! Een studie op het grensgebied van sociale filosofie, culturele antropologie en missiologie*, gepubliceerd in *Normen en cultuur in de zending*, Missiologische Thema's, deel 4, GMO 1988.

REAGER
EN
RESERVEER
SNEL!!!

Bungalows als luxe hotels

Verwen-Arrangement

Comfortabele bungalows in het prachtige Twentse landschap

- inclusief ontbijt
- inclusief lunch
- inclusief diner

maandag t/m vrijdag
in de periode van
03-09 tot 15-10-'93
(prijs + 10%)
29-10 tot 20-12-'93
andere data op aanvraag

6 pen. f 178,- p.p. 4 pers. f 210,- p.p.
2 pers. f 265,- p.p.

voor reservering: Weelink's Recreatie Ommen,
De Schammelte 16, 7731 BM OMMEN,
Tel. 05291-51885.

Drs. Wubbo Scholte
Met kippevel
angst en angststoomissen

Je bent bang voor mensen, op straat, of in de kerk. Je durft niet te praten met anderen. Of je hebt angst voor God. Heb ik een obsessie? 'Ik moet hst wél altijd doen - er zit dwang achter!' Wat houdt angst in? Hoe belemmert het? Wat is er aan te doen? Allerlei vormen van angst, met de gevolgen. O.a.: examenvrees, paniekgevoelens, trauma's, enz. Maar ook de therapieën. Een boekje voor hen, die zichzelf en anderen hierin herkennen.

128 pag., ing., f 15,00

Verkrijgbaar
bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100-15591

MARNIX VAN ST. ALDEGONDE OVER DE OPVOEDING VAN DE JEUGD

Het is een verblijdende zaak dat we meer dan een eeuw na de laatste – ook nog gebrekkige – editie kunnen beschikken over een goede Nederlandse vertaling van het traktaat over de opvoeding van jonge mensen van Marnix van St. Aldegonde, 'de rechterhand van Oranje'. We hebben dit te danken aan het initiatief van drs. N.C. van Velzen (bekend van de Evangelische Hogeschool) en aan het vertaalwerk van mevr. drs. H. de Wit-van Westerhuis. We zouden er in dit verband overigens goed aan doen Marnix nu even 'de rechterhand van Jan van Nassau' te noemen. Het geschrift is namelijk op verzoek van de oudste broer van Oranje geschreven. Het is tijdens het leven van de auteur niet meer in druk verschenen. Het bleef waarschijnlijk liggen op de Dillenburg, totdat een hoogle- raar uit Franeker het ontdekte en het de moeite waard vond de Latijnse tekst postuum uit te geven.

In *Woord en School*, het blad van de GVOLK, van februari 1976 signaleerde ik het feit dat er nog steeds geen goede Nederlandse editie van dit traktaat was gepubliceerd. Er was toen al wel een Spaanse editie van uitgekomen (in Caracas, Venezuela 1959). Nederland bleef dus eigenlijk wat in gebreke. Maar in mijn jongste boek *Licht en schaduw in de Lage Landen*, waarin ook over dit aspect van Marnix' werk werd geschreven (blz. 165vv.), kon ik nog net 'meenemen' dat dit manco helemaal is verholpen met deze goed verzorgde uitgave.

Het is interessant om na te gaan hoe Marnix van St. Aldegonde – een zeer veelzijdig gereformeerd geleerde – zijn adviezen aan Jan van Nassau heeft uitgewerkt. We merken iets van het overigens niet al te brede spanningsveld van deze calvinist in een door het christelijk-humanisme nogal gedomineerde pedagogisch klimaat. Van Velzen spreekt in zijn historische inleiding over 'grote terughoudendheid' bij Marnix om de typisch calvinistische opvattingen over dit thema uit te dragen. Het maakt hem volgens de inleider 'katholiek' in de ware zin des woords. Of Marnix echter wel een typisch calvinistische pedagogiek (wel een groot woord) voorstond, mogen we intussen wel betwijfelen. Het aanvaarden van 'humanistische' denkbeelden over de opvoeding was in die tijd voor calvinisten heel gewoon. De inhoud van dat 'humanisme' staat overigens nog in open verbinding met allerlei christelijk erfgoed. Op dit punt merken we dus niet zo'n allesbeheersende antithese die we overigens bij Marnix wel tegenkomen op zeer veel andere fronten, waar hij –

tegenover 'Rome' en tegenover allerlei protestantse 'dissidenten' – juist wel uitkomt voor zijn gereformeerde c.q. calvinistische overtuiging! De kennismaking met dit intrigerende boekje is belangwekkend genoeg om ook Marnix zelf te leren kennen.

Dit traktaat verscheen als eerste in de reeks 'Gereformeerd Pedagogisch Erfgoed', onder auspiciën van het 'Begeleidingscentrum Gereformeerd Schoolonderwijs' (d.w.z. van de reformatische scholen) te Ridderkerk. Een loffelijk initiatief. We hopen op een goed vervolg.

H. Veldman

N.a.v.: Philips van Marnix van St. Aldegonde, *De opvoeding van de jeugd*. Editie N.C. van Velzen en H. de Wit-van Westerhuis. Uitg. De Groot Goudriaan, Kampen. ISBN 90 6140 272 7, omvang 67 pag.; prijs f 19,90.

met voor het goede boek

Assendorperstraat 13
8012 DG Zwolle
Tel 038 219802 n a g 2111190 voor al uw studiel boeken

 boekhandel goedhart

HOTEL 'DREYEROORD'
OOSTERBEEK
tel. 085-333169

**Het hotel waar mevrouw zich UIT
en meneer zich THUIS voelt
Fam. Van der Straaten**

Aanbidden

Het juli/augustus-nummer van *Credo* is gewijd aan het thema 'aanbidding'. Ds. HA. *Speelman* schrijft over *Aanbidden door de dag heen*:

Ons gebedsleven wordt veelal bepaald door impulsiviteit. Wij bidden naar onze behoefte en ons gebed wordt voornamelijk gevuld met onze voorbeden. Dat geldt voor jong en oud. Zoals de ouden zingen, piepen de jongen. Spontaniteit in de omgang met God heeft zijn charme. Het is echter de vraag of God op deze wijze aan zijn trekken komt en of zo gestalte gegeven wordt aan de opdracht 'verblijdt u te allen tijde, bidt zonder ophouden, dankt onder alles' (1 Thess. 5 : 16, 17). Wij, calvinisten, zijn vooral gericht op de problemen in de wereld en in ons eigen leven en dat stempelt ook onze omgang met God. Een anglicaanse of rooms-katholieke gelovige kent aanbidding al een grotere plaats toe in de dagelijkse geloofsbeleving, terwijl de oosters-orthodoxe devotie voornamelijk gericht is op de hemel.

(...)

Aanbidden vraagt eenvoud en tijd

Wij leven in een tijd van weinig Godservaring. Mensen zijn soms wel op zoek naar de hemel, maar de gemeenschap met de Almachtige wordt niet beleefd. Voor zover dit aan ons mensen ligt, is het goed na te gaan wat wij daaraan kunnen doen. Hoe kan ik mijn relatie met God verbeteren en vernieuwen? Daarvoor zijn eenvoudig gezegd twee dingen nodig: eenvoud en tijd. Met 'eenvoud' bedoel ik, dat wij in de chaos van de wereld ons weer leren concentreren op de Ene. Daarvoor is nodig liefde tot Hem en dat uit zich in een besef van afhankelijkheid. 'Vreze des Heren', noemt de bijbel dit. Een mens komt niet zomaar tot gebed en aanbidding. Wij weten niet wat wij bidden moeten naar behoren. Daarvoor is nodig dat wij ons *eerst* concentreren op Jezus en Zijn woorden en daden. Wij overdenken het verlossend handelen van God en onze zonden.

Het *tweede* dat nodig is voor een goede omgang met God is tijd. Elke relatie kost tijd; ook onze relatie met de hemelse Vader. God vraagt van ons de beste tijd, de eersteling. In het gebedenboek wordt het ons in de mond gelegd: 'HERE, des morgens hoort Gij mijn stem, des morgens leg ik het U voor, en zie uit' (Ps. 5 : 4) en in Psalm 119 : 147 en 148 bidt David: 'Vóór de morgenschemering roep ik om hulp, op uw woord hoop ik, vóór de nachtwaken beginnen, keren mijn ogen zich naar uw toezeggingen'. Op grond van Ps. 119 : 164, 'Zevenmaal daags loof ik U om uw rechtvaardige verordeningen', is er in het kloosterleven een traditie ontstaan van een zevenvoudig urengebed. In het Oude Testament wordt het eenvoudige schema aangehouden van het morgen-, middag- en avondgebed. Wij vinden dat bijvoorbeeld verwoord in Psalm 55 : 18: 'Des avonds, des morgens en des middags klaag en kreun ik; Hij hoort mijn stem'. Ik noem juist dit vers, omdat Calvijn hier in zijn pleidooi voor dagelijkse vaste gebedstijden hiernaar verwijst (*Institutie* 3.20.50). De bijbel en de kerk zijn altijd uitgegaan van de noodzaak van vaste gebedstijden, als een door God gegeven ritme van de dag. God schiep de getijden, de nacht en de dag, eb en vloed, zomer en winter.

Voor een vernieuwing in ons geestelijk leven is daarom bovenal nodig een dagelijkse aanbidding, vaste tijden waarop wij ons door Gods woord en het lied van de kerk concentreren op de

Eeuwige. De bijbel geeft ons daarbij een handreiking. De dag heeft een begin en een eind. Als wij gewoon zijn elkaar rond de maaltijden te ontmoeten, zijn dat goede momenten om met elkaar ons te oefenen in de omgang met God, bijvoorbeeld 's morgens rond het ontbijt van acht uur en 's avonds rond het avondeten om achttien uur of twintig uur. Daarom kunnen het morgen- en avondgebed gekoppeld worden aan de tijden, waarop wij samenkomen om te eten.

(...)

In onze gebedstijden kan onze aandacht uitwaaien naar vele kanten, zoals de plaatselijke kerk en onze woonplaats, ons dagelijks werk en de samenleving, gezin en jeugd, opvoeding en onderwijs, zending en evangelisatie, leiding van kerk en wereld, zieken en mensen in nood, Israël en het Joodse volk, eenheid en vrede in kerk en wereld. Toch wordt de toon altijd weer bepaald door de dankzegging en de lofprijzing, ook als wij daarvoor niet in de stemming zijn. Daarom zijn de gebedsteksten, die ons ter hand gesteld zijn, een grote steun, zoals de psalmen en de liederen van de kerk. Belangrijk voor het volhouden van de dagelijkse aanbidding is het zoeken van eenvoudigheid, van de Ene.

'Hoor, Israël:

de HERE is onze God; de HERE is één!

Gij zult de HERE, uw God, liefhebben

met geheel uw hart en

met geheel uw ziel en

met geheel uw kracht.

Wat ik u heden gebied, zal in uw hart zijn,

gij zult het uw kinderen inprenten en daarover spreken,

wanneer gij in uw huis zijt,

wanneer gij onderweg zijt,

wanneer gij nederligt en

wanneer gij opstaat.' Deut. 6 : 4-7.

Aanbidding is een zaak van het hele leven, van de opgang der zon tot de ondergang, onderweg, op ons werk en thuis. Het liefhebben van God als onze hemelse Vader is een zaak van het hart, van een in- en uitgaan van Gods Geest in ons gemoed. Hij nodigt ons uit. Hij wil Zich aan ons kwijt, Hij deelt Zich mee als wij ons hart voor Hem openen. Er is er maar Eén in Wiens hand ons leven en dat van onze kinderen geborgen is en er is er ook maar Eén die dag en nacht aanbeden moet worden.

'Gij, onze Here en God, zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid, de eer en de macht; want Gij hebt alles geschapen, en om uw wil was het en werd het geschapen.'

Gij Lam Gods dat de zonde der wereld wegdraagt zijt 'waardig te ontvangen de macht en de rijkdom, en de wijsheid en de sterkte en de eer en de heerlijkheid en de lof Op. 4 : 11; 5 : 12.

De kunst van het leven is om in de chaotische veelheid van het dagelijks leven, deze eenheid met de *drieënige* God de boven- toon te laten bepalen. Alleen zo zullen wij kerkelijk en in ons persoonlijk leven het hoofd geestelijk boven water houden en meer dan dat. Wij zullen zo niet alleen overleven, maar de vrede en vreugde van het eeuwig leven beleven, omdat wij tot Zijn rust zijn ingegaan.

G.J. van Middelkoop

JUBILEUM

Maandag 23 augustus jl. was het veertig jaar geleden dat ds. **C.J. Breen**, emeritus-predikant te **Amsterdam-Centrum**, in Terneuzen bevestigd werd. Ds. **Breen** werd geboren op 11 december 1924 te Amsterdam. Hij studeerde aan de Theologische Universiteit te Kampen. In 1957 vertrok hij naar Katwijk. Ds. **Breen** diende, vanaf 1970 tot aan zijn emeritaat in 1989, de kerk van **Amsterdam-Centrum**.

Woensdag 25 augustus. jl. was het vijftiengjarige gelede- den dat ds. **R.T. Urban** te St. Jansklooster, werd bevestigd in de **Geref. Kerk** te Ferwerd-Hallum. Ds. Urban werd op 30 november 1940 geboren. Van Ferwerd-Hallum vertrok hij in 1972 naar Goes in combinatie met Brouwershaven. In 1981 vertrok hij uit Brouwershaven. In 1982 ging ds. Urban naar Groningen-Zuid, en sinds 1991 is hij predi- kant van de kerk te Vollenhove-Kadoelen.

INTREDE

R. ter Beek, **pred.** te Gorinchem en Langerak, deed zon- dag 29 aug. jl. intrede te Capelle a/d IJssel, hij werd door ds. **C.J. Smelik** in de **Elimkerk**, tijdens de morgendienst, bevestigd. Intrede vond plaats tijdens de avonddienst.

R. Kuiper kandidaat te 's-Gravenhage deed 27 augustus jl. intrede te Middelburg voor de missionaire dienst op Irian Jaya. Hij werd bevestigd door ds. G. Kwakkel. Nieuw adres: Westnede 49, 4337 AK Middelburg, e (01180) 24361.

ARCHIEF EN DOCUMENTATIECENTRUM

Op D.V. 23 september zal het nieuwe archief- en docu- mentatiecentrum van de **Geref. Kerken** officieel worden geopend. Het centrum is gevestigd: Broederweg 16,8261 GT Kampen, e (05202) 27735. Archivaris: G.C. Groen- leer.

ADRESWIJZIGINGEN.E.D.

De Bilt-Bilthoven * **Scriba:** W. Nieuman, Jan Provost- laan 28, 3723 RD Bilthoven, e (030) 291377; **Kerkelijk bureau:** Fr. de Vies, Fr. G. Hopkinsweg 23,3137 CN De Bilt, w (030) 205709 (p. 110).

Steenwijk * **Scriba:** J.A. Prins; **Preekvoorz.:** G. Veen, Stroomdal 6,8332 KJ, w (05210) 1 21 26.

Voorschoten * **Scriba:** J.A. Timmerman, Nieuw Voor- dorpstr. 7,2251 SZ, n (071) 617089.

De Elisabethbode:

blad met een hart,
het hart van het evangelie!
STICHTING ELISABETHBODE
RUURLO
Postbus 2 – 7260 AA Ruurlo
Tel. 05735-2233

De Elisabethbode:

weekblad voor het dagelijks leven!

Vraag eens een gratis proefnummer aan

Idske de Jong-de Haan
Maat en overdaad
Over alcohol en gokken,
experiment en verslaving

'Alcohol hoort er voor mij bij – het praat wat makkelijker. Een sociaal smeermiddel? Zou best kunnen, ja. En ik wil ook alcohol op mijn verjaardag.'
'Waarom ik gok? Nou, als we pa- tat halen en wachten, gooien we er wel eens een knaak in.'
Welk risico zit eraan? Is nee oké? Is experimenteren normaal? Pro- bleemgebruik? Hulp zoeken/ge- ven – een daad van moed!
Dit boekje belicht deze problema- tiek.

112 pag., ing., f 14,50.

Dick Mostert
Eenzame fakkeldragers
Jeugdpastoraat en praktijk

De communicatie tussen jonge- ren en ouderen is niet optimaal. Hoe pak je dat in de praktijk aan? De praktijk van het 'ouder-', 'op- voeder'- en 'jongere'-zijn. Samen in een kerk. Hoe verder? Dit boekje geeft een handreiking. Luisteren! Begrijpen! Oefening! Zó de fakkel van het geloof door- geven en brandend houden. Niet eenzaam blijven.

160 pag., paperback, f 16,75.

Verkrijgbaar
bij de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v.
Postbus 25, 4460 AA GOES
tel. 01100-15591